

Seyfəddin RZASOY

AMEA Folklor İnstitutu

Filologiya elmləri doktoru, professor

seyfeddin_rzasoy@mail.ru

ORCID: 000-0003-3948-0550

<https://doi.org/10.59849/2309-7922.2026.1.245>

**“DƏLİ DOMRUL” FENOMENİ MİFİK-ETİMOLOJİ
TƏHLİL MÜSTƏVİSİNDƏ (MİRƏLİ SEYİDOV)**

Xülasə

“Kitabi-Dədə Qorqud” eposu türk mifoloji görüşlərinin öyrənilməsi baxımından zəngin qaynaqdır. Bu sahədə çoxlu tədqiqatlar aparılsa da, eposun hələ də “öz sirlərini açmaq istəməyən” obrazları da vardır. Dəli Domrul belə obrazlardan biridir. Onun haqqında tədqiqatçılar müxtəlif fikirlər söyləsələr də, belə hesab olunur ki, obrazın mifopoetik semantikasını hələ də sonacan aydınlaşdırılmamışdır. Müxtəlif tədqiqatçılar fərqli, bəzən də bir-birinə zidd fikirlər söyləmişlər. Bu cəhətdən, Mirəli Seyidovun Dəli Domrul haqqındakı fikirləri domrulşünaslığın perspektivləri baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

Açar sözlər: Kitabi-Dədə Qorqud, Dəli Domrul, Oğuz eposu, Oğuz mifologiyası, mif, folklor

Seyfəddin RZASOY

**THE “DELI DOMRUL” PHENOMENON IN THE CONTEXT
OF MYTHIC-ETYMOLOGICAL ANALYSIS (MIRALI SEYIDOV)**

Abstract

The epic Kitabi-Dede Qorqud is a rich source for the study of Turkic mythological thought. Although numerous studies have been conducted in this field, there are still characters in the epic who seem unwilling to “reveal their secrets.” Deli Domrul is one of such characters. Although researchers have expressed various opinions about him, it is generally acknowledged that the mythopoetic semantics of the character have not yet been fully clarified. Different scholars have put forward differing, and sometimes even contradictory, interpretations. In this respect, Mirali Seyidov’s views on Deli Domrul are of great importance for the future perspectives of Domrul studies.

Keywords: Kitabi-Dede Qorqud, Deli Domrul, Oghuz epic, Oghuz mythology, myth, folklore

Сейфеддин РЗАСОВ

**ФЕНОМЕН «ДЕЛИ ДОМРУЛ» С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ МИФИКО-
ЭТИМОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА (МИРАЛИ СЕЙИДОВ)**

Аннотация

Эпос «Китаби-Деде Коркуд» является богатым источником для изучения тюркских мифологических представлений. Несмотря на многочислен-

ные исследования в этой области, в эпосе всё ещё существуют образы, «не желающие раскрывать свои тайны». Дели Домрул – один из таких образов. Хотя исследователи высказывают различные мнения о нём, считается, что мифопоэтическая семантика этого образа до конца не выяснена. Разные исследователи предлагали различные, а иногда и противоречивые точки зрения. В этом отношении взгляды Мирели Сейидова на Дели Домрула имеют большое значение с точки зрения перспектив домрулознания.

Ключевые слова: Китаби-Деде Коркуд, Дели Домрул, огузский эпос, огузская мифология, миф, фольклор

Mirəli Seyidovun Dəli Domrul obrazı ilə bağlı araşdırmalarından bəhs etməmişdən əvvəl vurğulamaq istərdik ki, o, müasir Azərbaycan folklorşünaslığında və ümumən humanitar-filoloji fikrində mifologiyaya diqqətin yönəldilməsi sahəsində müstəsna rol oynamışdır. Onun mifologiyaya dair tədqiqatlarına fəlsəfə doktoru dissertasiyası (bax.: 2) həsr etmiş Emin Ağayevin yazdığı kimi: “Azərbaycan mifologiya elminin inkişafında prof. M.Seyidova qədər ak. M.Kazımbəy, yazıçı-alim Y.V.Çəmənşəminli, mühacirətdə yaşamış görkəmli Azərbaycan alimi prof. Ə.Cəfəroğlu, prof. M.H.Təhmasib kimi alimlər çox görkəmli rol oynamışlar” (3, s. 165). Lakin “XX əsrdə prof. M.Seyidovun yaradıcılığına qədər Azərbaycan mifologiya elminin müstəqil elm sahəsinə çevrilməsi müşahidə olunmamışdır. O, öz tədqiqatları ilə mifologiyaya marağı həm gücləndirdi, həm də onun əsaslarını möhkəmləndirdi” (3, s. 166).

M.Seyidov “mifologiya” adı altında çoxsaylı məqalələr yazmış və zamanla həmin tədqiqatları monoqrafiyalara çevirmişdir (bax.: 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12). Bu tədqiqatların hamısını birləşdirən üç əsas cəhət vardır:

1. Alimin mifologiya ilə bağlı araşdırmalarının ideya istiqaməti Azərbaycan xalqının etnogenezi idi. Başqa sözlə, alim mifogenez adı altında həm də etnogenetik tədqiqatlar aparırdı və həmin araşdırmalar Azərbaycan xalqının etnogenezi və tarixi köklərini təhrif edən araşdırmalara qarşı idi. M.Seyidov keçən əsrin 60-cı illərinin sonlarından başlanan tədqiqatları ilə sovet mövzu yasaqlarını özünəməxsus üsullarla aşaraq tariximizi saxtalaşdıran erməni alimlərini daha çox ifşa edirdi.

2. O, öz araşdırmaları ilə azərbaycanşünaslıqda ümumtürk kontekstinin aktualaşdırılmasında müstəsna dərəcədə böyük rol oynadı. Alim bütün tədqiqatlarında türk xalqlarına məxsus materialları müqayisəli şəkildə cəlb etməklə bu istiqamətin yolunu açdı və türk milli kimliyinin folklor və mifologiya vasitəsilə öyrənilməsinin əsasını qoydu.

3. M.Seyidovun mifoloji tədqiqatlarının əsas üsulu etimologiya idi.

Qeyd edək ki, biz M.Seyidovun etimoloji-linqvistik, tarixi-filoloji yanaşma təcrübəsini ayrıca bir məqalədə (bax.: 4) tədqiq etmişik və indi belə hesab edirik ki, Dəli Domrul obrazını da təhlil etmiş alimin yanaşma təcrübəsi ilə bağlı bəzi ümumiləşdirmələrimizə burada yer vermək məqsədəuyğun olar.

Məqalədə əldə etdiyimiz qənaətimizə görə, “çağdaş Azərbaycan folklorşünaslığında vüsət götürmüş mifoloji tədqiqatların başlanğıcı, bir növ, mərhum professor Mirəli Seyidovun tədqiqatlarına söykənir. O, yetmişinci illərin ortalarından başlayan mifoloji araşdırmaları ilə tez bir zamanda məşhurlaşdı və həm də elmin bu sahəsinə diqqəti fəallaşdırmış oldu” (4, s. 150).

M.Seyidovun “...mifologiyaya olan diqqətinin əsasında... həm də etnogenez məsələləri dururdu. Heç təsadüfi deyildir ki, alim etnogenez və mifologiya məsələlərini bir-birindən ayırmır, bir növ, etnogenetik-mifoloji araşdırmalar aparırdı. Onun məşhur kitablarından biri olan “Azərbaycan xalqının soykökünü düşünəkən” iri həcmli əsərində Azərbaycan-türk etnosunun mənşəyi və mifoloji görüşləri müvazi şəkildə öyrənilmişdir” (4, s. 150).

“M.Seyidovun mif və etnogenez məsələlərinə həsr olunmuş bütün tədqiqatlarında etimoloji-lingvistik yanaşma təcrübəsi əsas yer tutur. Hər hansı bir mifoloji obrazın, yaxud etnik mədəniyyət üçün əhəmiyyətli olan kultür vahidinin nominativ işarəsinin (adının) lingvoetimoloji təhlilini aparmaq onun sevimli metodu idi. O, sözü götürür, onu leksemlərə, morfemlərə, fonemlərə qədər parçalayır, ümumtürk materialı əsasında leksik mənasını tapmağa cəhd edir və bundan sonra əldə etdiyi mənalara tarixi-müqayisəli kontekstdə etnik mədəniyyətin məlumatları əsasında dəyərləndirirdi. Bu baxımdan, onun tarixi-filoloji yanaşması türk kultürünün müxtəlif funksionallaşma qatları ilə bağlı informasiya ilə son dərəcə zəngindir” (4, s. 150).

“Qeyd edək ki, onun yanaşması özünəməxsus olmaqla bir qədər də intuitiv-assosiativ qavramanı nəzərdə tutur. Belə ki, o, mifoloji düşüncənin elmi model və sxemləri, qanunauyğunluq və struktur mexanizmləri ilə bağlı çağdaş elmi araşdırmalara münasibətdə biganə idi. Heç təsadüfi deyildir ki, onun biblioqrafik aparatından K.Levi-Stross, E.Dürkheyim, L.Levi-Brül, Z.Freyd, K.Q.Yunq, E.Kassirer, V.Terner, R.Bart, A.Losev, Y.Lotman, Y.Meletinski, V.Toporov və b. kimi mü-təxəssislərin miflə bağlı tədqiqatları ümumiyyətlə keçmir. Bu, əgər bir tərəfdən onun tədqiqatlarının nəzəri səviyyəsi, təhlillərinin elmi keyfiyyəti və əldə etdiyi nəticələrin dəyərinə öz mənfi təsirini göstərmişsə də, o biri tərəfdən alimin türk mifologiyasının öyrənilməsinə münasibətdə məhz özünəməxsus yanaşma üsulu ilə bağlı olmuşdur” (4, s. 153-154).

“M.Seyidovun mifoloji araşdırmaları bütövlükdə Azərbaycan türklərinin etnogenezi məsələsinə xidmət etmişdir. O, xalqın mənşəyini təhrif edənlərlə elmi mübarizə aparmışdır. Bu baxımdan, onun elmi fəaliyyəti “türkçülük” işarəsi altında öz təsnifat dəyərini tapır” (4, s. 157-158).

“M.Seyidov Azərbaycan türklərinin tarixinə kompleks yanaşmış, onu tədqiq edərkən tarixi, etnogenetik, etnoqrafik, etnopsixoloji, kulturoloji, o cümlədən mifoloji yanaşma yönlərini birləşdirmişdir. Bu baxımdan, alimin bu tipli tədqiqatlarında çəki baxımından əsas yeri tutan mifoloji yanaşma sadalanan digər yanaşmaları həmişə nəzərdə tutmuşdur. Bu da öz növbəsində M.Seyidovun mifoloji araşdırmalarını məlum səbəblərdən müasir elmi standartlardan bir qədər aralı

dayanan tədqiqatlara çevirmişdir. Başqa sözlə, onun miflə bağlı tədqiqatları sırf mifoloji struktur vahidlərinin aşkarlanmasına yox, etnosun onun varlığını təsdiq edən mifoloji düşüncə fakturasının aşkarlanmasına yönəlmişdi. Bu aspekt onun mifologiya ilə bağlı tədqiqatlarında, nə dərəcədə sırf mifologiya, yaxud etnoqenezlə bağlı olmasından asılı olmayaraq, həmişə olmuşdur” (4, s. 158).

“Alimin mifoloji tədqiqatlarında linqvistik-etimoloji, tarixi-filoloji, müqayisəli-tipoloji yanaşma bir bütöv təşkil etməklə onun tədqiqatçı üslubunu təşkil etmişdir” (4, s. 158).

“M.Seyidov mifoloji obrazların təhlil zamanı onların adlarının linqvistik etimologiyasına meyli olmuşdur. Bu, onun sevimli üsulu idi... İşin alimin tədqiqatları ilə öz mənə və məqsədini təsdiq edən bir müsbət tərəfi ondan ibarət idi ki, M.Seyidov bu linqvistik etimologiyaları ilə ilk növbədə təhlili verilən sözün türkmənşəli olduğunu təsdiq edirdi. Bu, alimin apardığı araşdırmaların milli qayə və amacı baxımından çox vacib idi. Çünki Azərbaycan türklüyünün tarixi son dərəcə eybəcər şəkildə saxtalaşdırılmışdı. Alim milli tarix üçün əhəmiyyətli olan kültür vahidlərinin linqvistik mənşəyinin türkə məxsus olduğunu təsdiq etməklə öz tarixinin haqlı maraqlarını ona yönəlmiş çirkin hücumlardan qorumuş olurdu. Sözün türkmənşəli olması onun təmsil etdiyi mədəniyyətin türkə məxsusluğu təsdiq edir, bu da öz növbəsində Azərbaycan türklüyünün öz halal torpağında yaşamaq haqqını əsaslandırılmış olurdu. Bütövlükdə götürdükdə, M.Seyidovun araşdırmaları, əslində, bugünkü faciələrimizin dünən əsasını qoyanlara qarşı yönəlmişdi” (4, s. 158-159).

“M.Seyidovun linqvistik etimologiyalarının digər müsbət tərəfi onun mifoloji obrazın funksional mahiyyətini dil işarəsi səviyyəsində bərpa etmək istəməsi idi... Bütövlükdə götürdükdə, alimin mifoloji obrazın funksionallığının onun adında proyeksiyalana bilməsinə köklənməsi düzgün metodoloji yanaşma idi” (4, s. 159).

Lakin biz sözü gedən məqalədə həm də belə hesab etmişik ki, “mifoloji obrazın funksional strukturu ilə onun adının leksik strukturu eyni ölçülərə malik deyil. Adın leksik funksionallığı onun işarə etdiyi obrazın paradigmatik və sintaqmatik funksionallığından bütün hallarda balacadır. Adın leksik mənası ilə obrazın funksional mənası ya az bir dövr üçün üst-üstə düşür, ya da ümumiyyətlə düşmür. Hər hansı bir ad öz leksik anlamında daşlaşır, ancaq onun işarə etdiyi mifoloji obrazın funksional strukturu genişlənməkdə, böyüməkdə davam edir. Epoxal transformasiyalar zamanı isə ad, ümumiyyətlə, sxematik işarəyə çevrilir və onun linqvistik etimologiyası ilə üzə çıxan leksik mənası mifoloji obrazın hazırkı mənə strukturunda ən altda qalmış, daşlaşmış, ilkin olan, dinamik fəallığını itirmiş funksiyanı ifadə edir. Əslində, bu, artıq “defunksiyadır”, çünki arxaikləşmiş və obrazın semantik strukturunun arxitektonik dərinliklərində qalmışdır. Oğuz obrazı etnik düşüncənin struktur əsasları ilə bağlıdır. Bu, o deməkdir ki, ad-obraz etnosun “doğuluşundan” qopub gəlir. Etnos böyüdüyü, qəbilədən, tayfadan, tayfa birliyindən, eldən keçdiyi kimi, onu etnokosmik düşüncə kontekstində proyeksiyalandıran

Oğuz obrazı da etnik-mifoloji böyümənin müxtəlif mərhələlərini keçmiş, mənə strukturu zənginləşmiş, epoxal keçidlərdə transformativ şəkildəyişmələrə (bəlkə də, funksiya dəyişmələrə) məruz qalmışdır. Göründüyü kimi, obraz böyümüş, transformasiyalara, kontaminasiyalara, sinkretikləşməyə və s. məruz qalmış, ad isə dəyişməmişdir. Bu halda obrazın mövcud funksiyalarının onun ilkin səviyyəsinə əks etdirən adında “detallarına qədər” axtarılması metodoloji baxımdan səmərəsizdir” (4, s. 159-160).

Bu deyilənlər M.Seyidovun Dəli Domrul haqqındakı tədqiqatına da aiddir. Təsadüfi deyildir ki, alim Dəli Domrulla bağlı düşüncələrini ilk dəfə Azərbaycan-erməni ədəbi əlaqələri mövzusunda 1969-cu ildə müdafiə etdiyi və elə həmin ildə də nəşr etdirdiyi olunmuş dissertasiyasında (bax.: 5; 12) məhz etnogenez məqsədilə söyləmişdir.

Doktorluq dissertasiyasında Qafqazda eradan əvvəl mövcud olan türk qəbilələrinin mifoloji görüşlərindən bəhs edən müəllif yazır: “Lap qədimdən Qafqazda və o cümlədən Zaqafqaziyada yaşayan türkdilli qəbiləbirləşmələri silsilələrinin sənətkarı varsaqların-ozanların-yanşaqqların yaratdığı şifahi bədii söz, meydan tamaşası qonşu xalqların şer, sənət məclislərində əvvəllər qonaq sifəti ilə iştirak edirdi. Qərinələr bu nəcib, xeyrixah qonağı doğmalaşdırdı. Çünki varsağın-ozanın-yanşağın aşılacağı hissələr Qafqaz xalqları, eləcə də gürcülər, ermənilər üçün əziz və doğma idi... Məhz bu keyfiyyətlər varsaq-ozan-yanşaq mədəniyyətini ermənilərə, gürcülərə sevdirdi və buna görə də ozan sənətinin şah əsəri sayılan Dədə Qorqud boylarının bəziləri erməni və gürcü xalqları arasında yayıldı. Qərinələr həmin əsərləri içərisində yayıldığı xalqın koloriti ilə bəzədi və onlar orijinal əsərlər kimi xalqların şer, söz məclislərində oxundu. Dədə Qorqud boylarının bəziləri – “Bəkil oğlu İmranın boyu” Zaqafqaziya xalqlarının söz sənəti xəzinəsinə daxil olub, milli kolorit qazanmış, “Duxa Qoca oğlu Dəli Domrulun boyu” isə sonradan müştərək süjet kimi şöhrətlənmişdir” (6, s. 8).

E.Ağayev alimin bu fikri ilə bağlı yazır: “Göründüyü kimi, M.Seyidov Azərbaycan-türk mədəniyyətinin erməni və gürcülərə təsirinin mifoloji süjetlərdən başlandığını göstərmişdir. Alim bununla Azərbaycan türklərinin Qafqazda çox qədim tarixə malik olduğunu sübut etmiş və xalqımızın tarixini saxtalaşdıranlara inkar olunmaz dəlillərlə cavab vermişdir. M.Seyidovun tədqiqatının... Azərbaycan mifologiya elminin inkişafı baxımından böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki Azərbaycan folklorşünaslığında ilk dəfə olaraq bu tədqiqatda Dəli Domrul və Bəkil obrazları mifoloji-əsatiri cizgiləri baxımından təhlil olunmuşdur” (3, s. 99).

M.Seyidov yazır ki, “Dəli Domrul boyundakı əsatiri-dini görüş həmin əsərin qədimlərlə səsleşdiyini göstərən dəlillərdəndir. Türkdilli xalqlar, bir çox qədim xalqlar kimi, insanın ölümü, ruhun ölməzliyi haqqında düşüncələr və lap qədimlərdə yaşayan xalqlar bununla əlaqədar olan əsatiri inamlar yaratmışlar. Ruhun ölməzliyi, onun bədəni tərək edib getməsi, hərdən bir öz evinə qayıtması və s. oğuzların yaratdıqları müstəqil əsatiri inamlardır” (6, s. 8-9).

Alim “Dəli Domrul” boyunun əsasında duran süjetin türk mənşəli olduğunu göstərir: “Dəli Domrul boyundakı əsatiri-dini görüş türk xalqlarına məxsusdur. Buna görə də həmin görüşlə əlaqədar yaranmış mövzunu (ərinin ruhu əvəzinə arvadın öz ruhunu qurban verməsini) orijinal saymaq lazımdır” (6, s. 9).

M.Seyidov boyun süjetinin üç motiv əsasında qurulduğunu qeyd edir: “Birincisi, qəhrəman Domrulun islam və xristian dini ehkamlarına inanmaması, onun Əzrailə vuruşması, ikincisi, (və ən əsası), bir ruhun başqa ruhu əvəz etməsi, üçüncüsü isə xatunun – qadının ərə sədaqəti məsələsidir” (6, s. 14).

Qeyd edək ki, alim Dəli Domrul haqqında özünün məşhur “Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən” adlı monoqrafiyasında da bir neçə səhifə həcmində bəhs etmişdir (9, s. 438-442). Burada P.A.Falevin “Əri üçün öz ruhunu verən arvad mövzusunə noqayların Çora Batır haqqındakı əfsanəsində rast gəlinir. Ola bilsin ki, bu mövzu əski türk mənşəlidir” fikrinə (13 s. 26) əsaslanan M.Seyidov yazır ki, “deyərsən, Qafqazda eradan qabaq yaşamış türkdilli qəbiləbirləşmələrinin yanına əskidən vaxtaşırı qohum qəbilələr gələrkən özləri ilə Çora Batır//Dəli Domrul mövzusunə, süjetinə də gətirmiş və burada onlar yunan-Bizans nəğmələri ilə səsləşmiş, qarşılıqlı və öz fəallıqlarını, özümlüyünü saxlamıdır” (9, s. 438).

Alimin obrazın semantikasını ilə bağlı fikirlərini qısa şəkildə ümumiləşdirməyə çalışaq:

– Dəli Domrul ölümə qarşı çıxmışdır.
– Bu fikir Dəli Domrul boyunun başlıca ideyasıdır;
– Domrul “tanrı və insan”, “insan və ölüm” problemlərində məsələni xalqın xeyrinə həll etməyə çalışırdı.

– Dəli Domrulun üzərində körpü tikdiyi quru çay keçmiş bir inamın bəlgəsidir: insan ölümlər dünyasına – o dünyaya getmək üçün çaydan keçməlidir.

– Dəli Domrul vaxtilə sulu çayın üzərində körpü tikdirir və o, bu dünyanın – dirilər dünyasının ölümə qarşı duranı imiş.

– Zaman keçdikcə sulu çayı (yəni keçmiş inamı) çağın hakim dini görüşləri qurutmuş, ortadan götürmüşdür; çünki çay-su türkdilli xalqlarda ilkin tosdur – ilkin başlanğıcdır. Onun sonradan quru çaya çevrilməsi suya inamın zəifləməsi ilə bağlıdır.

– Dəli Domrulla Əzrayılın qarşılaşmasında iki görüş, iki ideya: qam-şaman, xristian və islam görüşləri üz-üzə gəlir. Əski qam-şaman görüşü yaşamaq ehtirasını qoruyan igidi – Dəli Domrulu xristian, islam dininin ölüm gətirən Əzrailinə və onun tanrısına qarşı qoyur.

– Ərinin yerinə canını verməsi kimi fədakarlığı, xanımın böyük sevgi uğrunda ölümdən belə çəkinməməsi, Domrulun ölümə qarşı çıxması, istər xristian, istərsə də islam dini ehkamlarını sayə almaması, can əvəzinə başqa can verməsi boyun ən əski variantından qalmadır (9, s. 438-441).

Qeyd edək ki, M.Seyidov “Domrul” adını etimoloji baxımdan qırğız dilindəki “tomruk” sözündən törəndiyini göstərmişdir (1, s. 31).

Beləliklə, tədqiqat göstərir ki, görkəmli Azərbaycan mifoloqu M.Seyidovun Dəli Domrul obrazı haqqındakı fikirlərinin bu son dərəcə mürəkkəb və “sirli” obrazın semantikasının aydınlaşdırılması baxımından böyük faydası vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Acalov A. Dəli Domrul boyunun kökləri və mifoloji simvolikası // A.Acalov. Türk xalqları mifologiyasının kökənləri (Məqalələr, tezislər, monoqrafiya). Bakı, “Elm və təhsil”. 2024, s. 25-39
2. Ağayev E. Azərbaycan mifologiya elminin inkişaf istiqamətləri (Mirəli Seyidovun yaradıcılığı əsasında) // Filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya. Bakı: 2007, 180 s.
3. Ağayev E. Azərbaycan mifologiya elmi və Mirəli Seyidov. Bakı: MBM, 2008, 200 s.
4. Rzasoy S. Oğuz mifinin tədqiq tarixindən: prof. Mirəli Seyidovun etimoloji-lingvistik, tarixi-filoloji yanaşma təcrübəsi // Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər, XV kitab. Bakı: “Səda”, 2004, s. 150-161
5. Seyidov M. Azərbaycan-erməni ədəbi əlaqələri (ən qədim dövrdən XVIII əsrə kimi) // Filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya. Bakı: 1969, 179 s.
6. Seyidov M. Azərbaycan-erməni ədəbi əlaqələri (orta əsrlər). Bakı: “Elm”, 1976, 180 s.
7. Seyidov M. Azərbaycan mifik təfəkkürünün qaynaqları. Bakı: “Yazıçı”, 1983, 326 s.
8. Seyidov M. “Qızıl döyüşçü”nün taleyi. Bakı: “Gənclik”, 1984, 105 s.
9. Seyidov M. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən. Bakı: “Yazıçı” 1989, 496 s.
10. Seyidov M. Yaz bayramı. Bakı: “Gənclik”, 1990, 96 s.
11. Seyidov M. Qam-Şaman və onun qaynaqlarına ümumi baxış. Bakı: “Gənclik”, 1994, 232 s.
12. Сейидов М. Азербайджано-армянские литературные связи. Баку: Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР, 1969, 179 с.
13. Фалев П.А. Введение в изучение тюркских литератур и наречий. Ташкент, 1922

Redaksiyaya daxilolma tarixi: İlkin variant: 26.05.2026

Son variant: 01.06.2026